

**Ka Jingpule
Shaphang
Ka Ktien**

M. B. JYRWA

Ka Jingpule Shaphang

Ka Ktien

Ban Pynsah Jingkynmaw
Ia I Mei (Blessimai Nongrum)
Bad
Ia I Papa (Howell Davies Khongwir)
Kiba Long
Ki Nonghikai Ba Nyngkong
Jong Nga

Second and Revised Edition - 2009
5000 copies
Published by
The Author
(Ia ka hok tynrai la tyngkai)

KI LYNNONG

KA LAMPHANG	i
1. KA LINGUISTICS	1
2. KA PHONETICS BAD KA PHONOLOGY	29
3. KA MORPHOLOGY	46
4. KA TENSE	54
5. KA ASPECT	74
6. KA JINGIAKHLEH KI ASPECT MARKER BAD KI MODALITY MARKER	93
7. KI KYNTIEN KYLLI	101
8. KA SHYNRONG JONG KA VERB	116
KI KOT BA LA PYNDONKAM	124

Ka Lamphang

Kane ka kot kaba lyngkot eh halor katto katne ki jingshisha ba ia dei bad ka jingpule ia ka ktien ka la mih nyngkong ha ka snem 1995. Ka daw jong ka jingmih jong ka ka la long ka Refresher - cum - Orientation Course in Khasi Language Teaching na ka bynta ki nonghikai ha College. Ka la don ka jingpyrkhat hapdeng ki nonghikai ba dei ban thoh bad kren ei ei halor ka phang Ka Jinghikai Linuistics. Ha ka sien shon kaba nyngkong nga la pyrshang ban spel Khasi ia kiba bun ki kyntien kiba na ka English, hynrei ha kane ka kynti nga la pyntylla lut ia kata baroh na ka daw jong ka jingsngew dkhoh kaba jur ban ong lingkwistik haba baroh ki nongpule kim kynnoh satia kumta. Sa kawei pat ka daw jong ka jingpyntylla ka long ba kane kaba spel Khasi ka thap lam sha kaba ki nongpule kin spel bakla ia kito ki kyntien ynda haba ki dei ban thoh shaphang jong ki ha ka English.

Ha kane ka sien shon la pyndap sa ar tylli ki lynnong, bad kita ki long: kawei halor ki kyntien kylli bad kawei pat halor ka Verb Khasi. Ka kot hi ka long ka jingpyrshang kaba rit eh na ka liang jong nga hynrei nga kyrmen ba kan ai jingtip bad jingmyntoi ia ki nongpule. Ka jingpule shaphang ka ktien ka long ka lyngkha kaba iar bad ngan sngewkmen shibun eh lada kin mih nangne sha khmat ki nongpule ki ban tynrong ha lade ia ka jingkit ban nang thoh shuh shuh sa kiwei pat ki thup kiba ia dei bad ka linguistics bad kyrpang eh halor ka ktien Khasi, ka ktien kaba ngi ieit eh.

Ha - Sharing
Lumbhalang
Nongthymmai
Shillong - 7983014

M.B. Jyrwa

Lynnong 5

KA ASPECT

Ka Mood Bad Ka Aspect

Ka Mood ka don ka jingiadei kaba jan bad ka Aspect. Ka jingiajan ka long namar ba ki don ki kyntien kiba sawa kumjuh hynrei ki jingmut jong ki pat kiba pher kawei na kawei. Ka jingiajan ka long ruh namar kine ki kyntien ki ia ieng lang ha shuwa ka Verb Ka ktien Khasi ka don shibun ki kyntien kiba kum kine. Yn kdew tang ia ki kyntien kiba sawa kumjuh kiba ia dei bad ka Mood bad Aspect. Kiwei pat ki kyntien ba sawa kumjuh ki bym dei ka mood lane aspect yn ym kren ei ei hangne. Shuwa ban yn leh ia kata, donkam ban sngewthuh nyngkong ki mut aiu kine ki kyntien: mood bad aspect.

Mood

Ka thew ia kito ki kyntien kiba kdew ia ka jingsngew (attitude) jong u nongkren. Ki jingsngew ki lah ban long bun jait. Ngin peit nyngkong ia ka jingsngew donbor ne jingsngew kham halor kat ban hukum ia kiwei e.g.

Ei ale hangne!

Ka jingsngew kaba kum kane ka iaidei bad paw **lyngba ka sur kren**. Hynrei don pat ki briew ki bym da kwah eh ban pynpaw jingsngew khraw ei ei, bad haba ki dei ban ong kum ia katei ka jingong, ki ong da ka sur kaba jem. Teng teng ki buh ruh bad ka kyntien **sngewbha** ha khmat, hapdeng ne hadien eh jong ka jingong. Haba don ka

kyntien **sngewbha** na khmat eh, ka kyntien **ei** ka duh noh, e.g.,

Sngewbha ale hangne

Ei sngewbha ale hangne

Ei ale hangne, sngewbha

Ki sentens kiba kdew ia ka hukum e.g.,

Ei ale hangne!

Khnanng kato ka jingkhlang!

Shong hangto! etc.

ki long kito ia kiba la khot ha ka Kramar ka **Imperative Mood**. Na kaba la kdew, ngi lah ban iohi ba ka imperative mood kam don kyntien kiba thikna ban kdew ia ka. La kdew ia ka da ka sur kren.

Haba ki sentens kim da pynpaw ia kano kano ka jingsngew u nongkren, hynrei ki shu kdew beit tang ia kata hi kaba ki kyntien hangta ki mut, ia kum kita ki sentens la ju khot ki sentens ha ka **Indicative Mood**. Ha kum kine ki sentens ka jingkdew ka shu long beit tang ka jingshisha ba shisur ha kata ka sentens, e.g.,

Ka briew ka kit maw.

U khynnah u lehkai um.

Ki sentens kiba don ki kyntien **lada, la, da, lynda** ki ai ka kynja jingjied (alternative) ia uba sngap, bad ia kine la khot ka **Subjunctive Mood**, e.g.,

Lada phi ieit ia nga, sumar ia ki hukum jong nga.

La phi leit ne phim leit, nga te nga la leit.

Da u wan te sa ai artat kato ka jaiŋkup.

Lynda phi leh shitom te phin ym lah ho!

Kine ki kyntien kiba mak ia ka Subjunctive Mood ki don lut ha shuwa ka pronoun / noun. Nalor kine, don sa san tylli ki kyntien kiba kdew ia ki jingsngew jong u nongkren bad kita ki long: **dei_m**, **hap_m**, **lah_m**, **da_m**, **shu_m**. Ka dustur buh ia u-_m kham hapoh khyndiat ka long ban kdew ba kine ki kyntien ki dei ki modal auxilliary. -_m ka ieng na ka bynta ka kyntien modal.

dei: Kane ka kyntien ka don lai tylli ki jingmut:

- (i) **Kum ka Verb:** ka long kum ka kyntien **is** ha ka English.. Ka *Model English Translation* ka pynkylla Khasi ia ka kyntien English **is** kum: **long, don dei**.

Haba ngi pynkylla Khasi ia ka sentens: **He is John** ngi ioh **U dei / long u John. dei** bad **long** ki ia ryngkat ha ka jingmut bad jingpyndonkam (kum ka verb). Ki pher na ka **don** wat la **don** ka lah ban mut **is** ha ka English kum ha ka sentens: **He is here**.

- (ii) **Kum ka Verb:** ka kren ruh ia ka jingiadei para briew ne bad ki kha ki man. Lah ban pyndonkam ia ka kumne:

Kylli : *Phi dei aiu ia i Bah Rim.*

Jubab : *Ngam dei ei ei / Nga dei Pasan.*

- (iii) Ka jingmut kaba lai jong ka kyntien **dei** ka long kum ka **modal auxilliary**, ka kyntien kaba ia iaaid bad ka verb, bad kaba ka kam jong ka ka long ban kdew ia ka jingsngew shah teh (obligation) ne ka jingsngew na ka liang u nongkren ba dei ban leh ei ei. Kane ka kyntien **dei** ka pynpaw ia ka jingsngew ba ym long khlem da leh ia kata ka kam kaba ka Verb ka

kdew. Teng, teng la bujli ia kane ka kyntien **dei** da ka kyntien **donkam** ban pynpaw ia kane kajuh ka jingsngew, tangba ka kyntien **donkam** hi ka kham thew ia ka jingsngew donkam kham tam ban ia ka jingsngew shah teh. Ban pyniapher ia ka **dei** kum ka modal auxilliary na ka **dei** kum ka Verb ngin mak ia ka **dei_m**.

Nga dei_m leit sha skul lashai.

Ki dei_m pyndeng syntiew ki khynnah klas X.

Ka **dei_m** ngi dei ban kynmaw, ka don borabor ha ka liang kadiang na ka Verb, bad ka lah ruh ban shah pynbud ha ka **ban**, nangta sa bud sa ka verb, kumta ba ka thup kyntien ka long **dei ban + V.** e.g.,

Nga dei_m ban leit shnong lashai.

Kawei pat ka modal auxilliary ka dei ka kyntien **hap_m**. Kane ka kyntien ka kdew ia ka jingbymbanse ne jingbymlah kiar na ka liang u nongkren. Ngim ia kren hangne ia ka kyntien **hap** kaba dei ka Verb kaba wat la ha ka dustur thoh ka i kum ka **hap_m** pynban kine ar ki ia pher Ha ka **hap** kaba dei ka Verb u bowel /a/ u kham jlan ban ia uba don ha ka **hap_m** uba lada yn thew yn lap ba u kham lyngkot). Ka **hap_m** ka i kumba ka long kajuh bad ka **dei_m**. Hynrei ka don hi katto katne ka jingiapher bad kata ka jingiapher ka long ba ka **dei_m**, ka pynpaw ia ka jingsngew dei na ka liang u nongkren ban leh ei ei, ka **hap_m** pat ka pynpaw ia ka jingsngew shah pynbor ban leh ei ei. Haba u briew u ong: **Nga hap leit**, ka i kumba une u briew u shah pynbor ha kiei kiei kiba sawdong jong u kumta ba um lah kiar khlem leit.

Ka **hap_m** kum ka **dei_m** ka lah ban shah pynbud nyingkong ha ka **ban**, bad nangta sa bud sa ka Verb kumne harum.

U Tip u hap shong noh ha üing.

U Tip u hap ban shong noh ha üing.

Ka **lah_m** ka kdew ia ka jinglah ne jingnang (ability). Kaba kum kane ka jingpyndonkam ka paw ha ki jingong kum kine:

Nga lah ban kdiah ia une u dieng.

Nga lah ban leh ia kiei kiei baroh ryngkat bad phi.

Ka **lah_m** ka kdew ruh ia **kaba kaei kaei ka lah ban long**, lane ia ka **jinglah ban long** jong kiei kiei (possibility). Ka jinglah ban long ka lah ban long ha kano kano ka rukom. Ka lah ban mih na kaba u briew u peit thuh ia ki dak ki shin bad u pynwan nangta; e.g., haba u iohi ba ka dum ka bneng, don sa bad ka lyer, u pyrkhatsngew ba lehse u slap um jngai shuh. Ban pynpaw ia kane ka jingsngew u ong:

Ka lah ban slap pynban mo!

Kiwei pat ki nuksa ki long

Kane ka kynroh ka lah ban twa.

Ka thma ka lah ban kut shen.

Ngim dei ban klet ba nalor ka **lah_m** ka don ruh sa kawei ka **lah** kaba ka kynnoh bad sur sawa ka long kumjuh hynrei kaba ka kam jong ka, ka long kum ka verb. Kane ka paw bha ha ka sentens kum kane harum:

Kylli : Lah mano?

Jubab : Lah ki Nongthymmai.

Ia kane ka **lah**, lah ban bujli da ka kyntien **jop**, namar kum ka verb, ka **lah** ka mut hi **jop**.

Kylli : Jop mano?

Jubab : Jop ki Nongthymmai.

Kum ka Verb **lah** ka mut ruh **leh bha/jop** ha kata ka jingthmu/jingialeh. Haba ki khyannah skul ki ialeh eksamin ynda haba ki la dep thoh, ka jingkylli borabor ka long: **Phi lah?** Bad ka jubab ruh ka lah ban long: **lah hi**.

Nalor ka **lah_m** don sa kawei pat ka kyntien **lah** kaba ka jingmut jong ka ka long **la dep**. Kane ka **lah** kaba kdew ia kaei kaei kaba **lah dep** yn mak ia ka **lah** (perfective). Kane ka dei ka bynta jong ka aspect ia kaba yn sa kren kham hadien.

Kawei pat ka modal auxilliary ka dei ka **da_m**. Kane ka kdew ia kaei kaei kumba ka long (actuality). Lada ka Verb ka long **khang** bad haba ka kyntien **da** ka don na shuwa jong ka kum ha ka sentens:

U da khang ia ka jingkhang.

Ka jingkdew ka long ba kaba khang ia ka jingkhang ka long kaba da leh kyrpang bad ba kaba leh kumta ha ka jingsngew u nongkren ka long kaba don artat bad ka jingthmu aiu re. Ka jingkhang ia ka jingkhang hangne kam shym long kaba donkam haduh katta katta hynrei la da khang kyrpang ia ka kumta da uta u nongkhang.

Nalor ka **da_m** don sa kiwei pat ruh ki **da** ha ka Khasi. Kawei na kita ka dei ka Verb bad ka jingmut jong ka ka long **sumar/ker**. Ka lah ban kdew ia ka tiar da kaba yn **da** kum ha kaba **da** da ka shatri. Ka lah ban thew ia kaba

da (sumar) da kino kino kiwei pat kum ki nongda (instrumental). e.g.,

*U Blei hi un da ia ngi na kaba sniew baroh.
To da lem ia i Rit da kato ka shatri.*

Ka don sa kawei pat ka **da** ka bym mak ia ka mood hynrei kaba mak ia ka aspect marker. Kane ka ju don hapdeng artylli ki Verb kumne harum.

Kren da thiah.

Yn sa kdew biang ia kane ynda la batai ia ka aspect.

shu_m (indeterminacy) ka kdew ia ka jingbymlah ban leh da kumwei lait na kata kaba la leh (kat kum ka verb). Kane ka mut ba haba u briew u ong: **Nga shu shong kai** ka jingmut ka long ba uta u briew um shym leh ei ei nalor kaba shongkai. Kane ka jingsngew sha kiwei ba u khlem leh ei ei nalor kaba shong kai teng teng ka long ban buhrieh ia ka daw ba shisha jong kata ka jingshong hangta. Ka kyntien **shu** ka buhrieh ia ka jingbymkwah iathuh lane ia ka jingbymlah shuh ban batai ia ka daw. Ka jingbymlah ban leh da kumwei pat lait na kata kaba la leh (kat kum ka verb) ka paw eh ha kum kane ka jingjia harum.

U Lan u ong ia u Ton ban ong ha u Don ba u Don un wan ia kynduh ia u (Lan). U Ton pat ha ka jingsngew jong u, u sngew ba u Don un nym wan ia kynduh ia u Lan wat lada ong makna ruh. Kumta u Ton u jubab:

Ngan shu pynong!

Kane ka jubab ka mut ba u Ton u ong ba un leh ia kaba la ong ia u ban leh, hynrei ha ka jingsngew jong u,

u Don un ym wan hi. Ka mut ruh ba u Ton u pynpaw ba kam shong ha u ban pynwan ne ban ym pynwan ia u Don sha u Lan namar u sngew hi ba u Don un ym wan.

Kum ka modal auxilliary ka **shu_m** ka don borabor ha ka liang kadiang ka verb. Kane ka **shu_m** teng teng ka trei ruh ia ka kam kum ka Verb ha ki jingong kum kine:

Nga shu bad u Trai ha la ka sngi.

Une te shu tang bad phi.

Ka **Aspect** ka pher na ka mood ha kaba kam kdew satia ia kiba kum kitei ki jingsngew hynrei ka peit ia ki kyntien kiba na khmat ka Verb kiba pynpaw ba ka kam jong ka Verb ka lah ban long kaba jia shi jia, lane ba kata ka kam ka dang jia ha ka por ba kren artad shaphang jong ka, lane ba ka kam ka long kaba la dep. Ia ka aspect la phiah ha ki ar bynta ba kongsan: ka **Perfective** bad ka **Imperfective**.

Nyngkong ngin peit ia ka Prefective. Ka perfective aspect ka peit ia ka kam jong ka Verb la kumba ka long kawei kaei kaei kaba tylli. Kane ka kynthup ia kaba sdang bad ba kut jong ka kam. e.g., lada ong **nga lah bam soh**, ka jingpeit ka long ia ka kam bam soh naduh ba sdang haduh ba kut. Hababishar bha ia ka jingong **nga lah bam soh**, ka i kumba kane ka kham lam ia ka jingmut jingpyrkhat jong ngi sha ka jingshisha ba ia u soh la bam. Ym don jingkdew la u soh u long uwei ne ar ne katba don ha u dieng ne ha iing. Ka jingong ka shu iathuh beit ba ka kam bam soh ka long kaba la dep, kata, u soh u la rung sha kpoh. Ka kyntien **lah** ha ka jingmut kaba kum kane, kata ban kdew ia ka jingdep jong ka kam ka mak ia ka perfective aspect ha ka Khasi.

Ka kyntien **lah** (perfective) ka don ha ka ia ka jingkdew sha ka mynnor (implicit past). Ka mynnor ka lah ban long kaba jan (immediate past) kum haba u briew u dang mih na iing shetja u da niad artad ia ki kti bad shyntur kaba symphleñ: la ithuh hi ba dang dep bam ja bad u ong artat

Nga lah bam ja ho ma nga!

Ka mynnor ka lah ban long kaba la slem bha bad ka lah ban paw kum ha kane ka sentens harum

Ki lah thied ia kato ka iing naduh snem sanphew.

Lada u nongkren u kwah ban kdew shai ba ka kam ka don ka jingiadei kaba jan bad ka mynta (current relevance) yn pyndonkam lang ia ka **lah** bad ka **dang** tangba ka **dang** ka dei ban lamkhamat ia ka lah kumne

** U dang lah thet.*

Kum ha kane ka jingjia ka perfective marker ka ia ryngkat ha ka jingmut bad ka kyntien **dep** bad lah ruh ban buh da kane ka kyntien ha ka jaka ka **lah** e.g.

U dang dep thet.

Kane ka jingbujli kyntien kam wanrah kano kano ka jingkylla ha ka jingmut. Ka jingiadei jong ka kam kaba la dep bad ka mynta lane kata ka current relevance ba la kdew haneng ka thew ia ka jingmih na kata ka kam bad ba kata ka jingmih ka long kaba dang biang bha ha ka mynta ruh na ka liang uta uba kren. e.g., Haba u briew u ong

Nga dang lah thet.

ka jingmut ka long ba ha ka por ba u ong ia kane u sngew ba ka jingkhuid ki kti jong u ka dang neh lane ba ki kti jong u ki dang long hi kiba khuid. Ia kaba kum kane la ju khot ha ka English ka Present Perfect Tense kum ha ka sentens: **I have washed my hands.**

Ka kyntien **lah** (perfective) na ka daw ka jingkdew jong ka sha ka mynnor, ka don ka jingiadei kaba jan bad ka past tense marker **la**. Don kiba pyrkhath ba kine ar ki dei kawei ka kyntien ia kaba la kynnoh **la** da kiwei bad **lah** da kiwei pat. Hynrei ka jingshisha ba kine baroh ar ki lah ban ia don lang ha kawei ka sentens e.g.,

Ki la lah leit.

ka pynpaw shai ba kine ki dei artylli ki kyntien kiba ia ppher, bad haba kine ki ia don lang kumne ki pynioh ha ka sentens ia baroh ar ki jingmut, kata Past bad Perfective. Kane ka ia dei bha bad ka Past Perfect ha ka English kum ha ka sentens: **They had gone.**

Ka kyntien **lah** (Perfective) hadien ba ka la ia don lang bad ka Verb (lah + V) ka lah ban shah bud sa ha ka kyntien **artat**, e.g., **U lah wan artat**. Kum ha kane ka jingiadon lang, ka jingmut kam long shuh ia ka jingdep hynrei ia ka jingdep jong ka jingjia ka ban sa bud sht.n. Ngi sngewthuh na katei ka sentens ba uta u briew um pat wan tangba un wan shen. Shuh shuh lada ngi shim ia ka sentens: **Ka sngi ka lah sep artat** ngi sngewthuh ba ka sngi kam pat sep tangba ka por ka la dei janmiet, ka sngi ka la noh shaphang sepngi bad ka la sdang saw byrhuiñ bad sa tang katto katne por kan sa sep noh hi.

Ka kyntien **lah** (perfective) ka lah ban ia don lang

bad kiwei kiwei pat ki kyntien kum **iai**, **shait**, etc. Yn sa nang kdew ia kane.

Ka Imperfective aspect pat kam peit ia ka kam kum kawei (whole) hynrei lyngkhot lyngkhot bad ka kynthup ia kiba bun ki aspect kum ka jingneh ne jingjlan ka jingjia, ka jingjai jia, ka jingmlien, jingiadon bynta lang jong kiwei etc. Ngin peit nyngkong ia ka kyntien **dang**.

dang (durative) ka kren shaphang ka jingiar (span) jong ka jingjia, ha kajuh ka por ka kdew ia ka jingiarangkat ka jingjia bad ka por kren kata, haba kren shaphang kata ka jingjia, ka jingjia ruh ka dang jia. Kumta lada ong

Haduh mynta ruh phi dang pang?

ka jingkdew ka long ba ka jingpang ka la sdang kham mynshuwa, hynrei kata ka jingpang ka neh, kata, ka iar naduh ka por ba mynshuwa haduh ha ka por ba kren/ong ia kane ka jingong. Ha kiwei pat ki kyntien lah ban ong ba ka jingpang bad ka jingkren shaphang jong ka ki don lang ha kajuh ka kynian jong ka por.

Ia ka jingiatban hapdeng artylli ki kam ruh lah ban kdew da ka kyntien **dang** ha ka subordinate clause.

Nga la rung haba u dang khreh kot.

Ka jingrung ka long ha ka mynnor (la) bad haba kane ka kam (rung) ka jia kawei pat ka kam (khreh kot) ruh ka dang jia. Ka kam khreh kot ka la lah ban sdang la kham slem bad kham shuwa ia ka jingrung tangba ha ka por ba rung ka kam khreh kot ka dang ia id shaphrang.

Hynrei lada ha ka main clause ka kynhun ki kyntien

ba dei bad ka Verb ki long **nang + V**, ka kynhun **dang + V** ha ka subordinate clause ka kdew ba ka jingjia ha ka main clause ka jia hapoh ka kynian ka por ba ka jingjia ha ka subordinate clause ka jia.

U nang khreh kot katba ki para ki dang ioththiah.

Ki jingjia hangne ki long khreh kot bad thiah: ka jingkdew da ka **nang** bad **dang** ka long ba ka jingioththiah ka dang ia id (ongoing) bad hapoh jong kane ka por kawei pat ka jingjia (khreh kot) ruh ka nang ia id. Ka jingkdew ka i ruh kum ban ong ba une uba khreh kot u khreh kot ban pynmyntoi ia ka por. Kine ki jingjia ki jia hamar kajuh ka por tangba kawei hapoh kawei.

Haba **dang + V** ka ia id ryngkat bad ka past time adverbial ka jingkdew ka long ba ka jingjia kaba la jia ha ka mynnor ka dang long kaba don jingmut (current relevance) ha u nongkren.

Nga dang wan London mynshem snem.

Ka **dang + V** kam kham ia id bad ka **la**

Nga la dang sad.

Ha ki jingthoh kiba kham rim khamtam ha ka Kotbah ka **la dang + V** ka don bha hynrei ha kine ki sngi mynta ym kham iohsngew ne iohi shuh ia kum kane ka thup kyntien.

Ha kaba kren shaphang ka present tense ngi la kdew ia ka jingshisha ba ka Khasi kam don present tense marker. La batai ia kiei kiei kiba jia mynta da kaba shaniah kum ha ka kyntien **dang** ban kdew ia kaba ka jingjia ka jia ha ka por ba kren. Ka lah ban long kumta,

tangba ngi dei ban sngewthuh ba **dang** ka ia ryngkat bad ka **-ing** jong ka English Verb (e.g. **do + ing = doing**); bad ba ka **dang** ka lah ban long ha ka mynnor, mynta bad lashai ruh, e.g.,

*Mynhynnin, u dang tem jingtem haba nga kren ia u.
Myntan kumne i dang don ha ing.*

Lashai, katne por u dang don ha erpod.

da (durative): Kawei pat ka durative marker ka dei ka kyntien **da**. **ia** kane ruh ngin mak durative kumba la leh ia ka **dang** (durative). Kane ka kdew ia artylli ki jingjia kiba jia thik ha kajuh ka por (simultaneity of events) bad ki jingjia ia kiba la kdew da artylli ki Verb kiba don ha kajuh ka thup kyntien ia kiba la pyniasnoh kawei bad kawei da ka **da** (durative),

U kren da thiah / da shong.

Kane ka kyntien **da** ka pher na ka modal auxilliary ia kaba la kdew sha khmat bad ia kaba la mak **da_m**.

nang (progressive) ka kdew ia ka jingiaid shaphrang (progression) ka kam. Ia kane ka thup kyntien **nang + V**, bun ki Khasi kiba ong ia ka ar sien **nang + V nang + V** (nang san nang san). Haba pyndonkam ia ka **nang** ha shuwa ka causative Verb kum **pyntwa**, don kiba ban ar sien ia ka **nang** kumta ba ngi ioh ia ka **nang nang pyntwa** hynrei don pat kiba pyndonkam ia ka **nang** tang shisien katba ia ka **pyntwa** pat ki ban arsien e.g., **nang pyntwa pyntwa**.

Ka nang + V ka kdew ia ka jingiaid ka kam ha ki khen kiba bun kumne:

*Ngan wan phra baje nang khreh lypa ho!
Katta ruh phim dep, sa nang wan.*

Ha ka **nang khreh lypa** ka jingkdew ka long shaphang ka jingkhreh kaba ha shuwa ban **wan**, bad ha ka **sa nang wan** ka jingkdew ka long ka jingiaid ka kam hadien.

Haba transleit sha ka English ka **dang** bad ka **nang** ki shim ia ka **-ing** jong ka verb,

- (i) *Ki dang pynheh surok.* (They are widening the roads);
(ii) *Ki nang pynheh surok.* (They are widening the roads).

Hynrei ha ka jingmut pat ki ia pher. Kaba (i) ka shu kdew beit ba ka jingpynheh surok ka dang long haduh ha ka por ba kren; katba kaba (ii) ka kdew ba ka jingpynheh ka long shuh shuh, kata kham palat ban ia kaba ju long. Kumta lada dei ban pynkylla sha ka English ia ka (ii) haneng dei ban thoh/ong **They are widening the roads more and more**.

Ka progressive marker **nang** ka kdew ia ka jingiaid shaphrang ka jingjia la ka don ha shuwa kano kano ka Verb ruh. Kane ka mut ba wat kito ki Verb kiba kdew ia ka jingkut e.g., **poi, iap, sangeh**, ynda haba ki shah lam khmat ha ka **nang kum nang poi, nang iap, nang sangeh** ka jingkdew kam long shuh ia ka jingkut (termination) hynrei ia ka jingiaid shaphrang hi (progression), e.g.

Ki briew ki nang poi (nang poi) ha ing.

Ki sla ki la nang iap man ka sngi.

Ka jingkhynwin ka nang sangeh sangeh.

Sa kawei pat ka kyntien kaba hapoh ka imperfective aspect ka long ka kyntien **ia**. Kane ka mak ia ka jingiadon

bynta lem kiwei (reciprocity) ha kata ka kam kaba ka Verb ka pyni kum

Ia leit shnong noh bad ngi.

Ia dih sha noh.

Ha kine ki sentens ngi iohi shai kdar ba ka don ka jingiawer ia uwei/kawei/kiwei ban leit shnong lane dih sha noh. Ka jingiadon bynta lem ha ka kam leit shnong lane dih sha kam pat long kaba thikna namar ngim tip la kita ia kiba la ia wer kin mynjur ban leh kumta ne em. Hynrei ha kine ki sentens harum ngin iohi shai ba ka kyntien ia ka kdew ia ka jingiashim bynta lang.

Ngi ia wan peit nongpang sha hospital.

Ngi ia wan shang baroh shi sngi..

Lada yn kylli: **Phi ia wan shano?** Bad lada ka jubab ka long: **Ngi ia wan iew** ka jingkylli ka long lang ia kita kiba ia iaaid lang bad ka jubab ruh ka long na ka bynta jong baroh kiba ia iaaid lang bad kiba la shah kylli lang. Na ki sentens ba la ai nuksa ngi iohi ba ka kyntien ia ka kdew borabor ia kiwei nalor uta hi uba long u nongkren.

iai bad **dem** ki dei sa kiwei pat ki kyntien kiba kdew ia ka jingjia na ka liang ba ka jia bun sien. Kam kut tang ha kaba ka kam ne jingjia ka jia bun sien hynrei ba kata kaba jia ka jia bunsien namar ba ka don ka jingthmu aiure ha lyndet jong ka. Kine ki kyntien ki pynpaw ruh ba ka don ka snap jong ka jinglong ba am (persistence) ha kata ka kam na ka bynta ka jingthmu ba uta hi uba pynleh ia ka Verb u don. Lah ban ia bujli ia ki kyntien **dem** bad **iai** khlem da don jingkylla ei ei ha ka jingmut. e.g.,

U iai/dem leit kai ha iing u Jim.

Ka don ka jingeh ban pyniapher ia ka **iai** bad ka **dem** (iterativity) na ki kyntien **ju** bad **shait** (habituality) namar baroh ar ki kren shaphang ki kam kiba jia bun sien. Ka jingiapher hapdeng kine ar tylli ki sentens harum ka long tang na ka liang ka jingleh bunsien bad jingmlien.

U iai/dem leit khwai man la ka step (u leit shi leit).

U ju/shait leit khwai man la ka step (u mlien).

ju bad **shait** ki kdew ia ka jingmlien (habituality). Ha kiba bun ki khep kine ki kyntien ki long kiba lah ban ia bujli khlem kano kano ka jingkylla ha ka jingmut. Hynrei don ki briew kiba pyndonkam ia kine baroh ar ha kajuh ka sentens

U ju shait khang khyndai baje.

U shait ju khang khyndai baje.

Haba bishar ia kine ki sentens ym iohi ba kin iapher ei ei hynrei lehse ka jingbuh lang ia ka **ju** bad **shait** ha kajuh ka sentens ka wan rah ia ka jingban (emphasis) ia kata ka jingong.

Kine ki kyntien **ju** bad **shait** ki kdew ba ki jingjia ki long kiba shisha ha ka mynnor bad ki lah ruh ban long kiba shisha haduh ha ka por ba kren. Lada u nongkren u kwah ban pynthikna ba ka jingmlien ka long kaba shisha haduh ka por kren, u lah ban kdew ia kane da kawei pat ka clause e.g.

U ju trei shitom bha bad haduh mynta ruh u dang leh kumta hi.

Haneng ngi la kdew ba **ju** bad **shait** ki lah ban ia bujli khlem wan rah jingkylla ha ka jingmut. Hynrei ki

don ka jingiapher hapdeng jong ki na ka liang ka jingiadon lang (co-occurrence) bad kiwei pat ki kyntien kum **shym**, **ym**, **khlem** (negative marker) kumne harum.

Ka **ju** ka lah ban shah lam khmat ha kitei ki negative marker ha ka sentens kiba dei (i) ki jingong bad (ii) ki jingkylli, e.g.,

Um ju bam ei ei mynstep.

Kam shym ju pdiang ia ki jingtyrwa jong u.

Ka khlem ju patiauw ia kaba kren.

Ia kine kijuh ki sentens lah ban pynkylla sha ki jingkylli da kaba buh ia ki sur kylli ha ki bad ha ki jingthoh da kaba buh dak jingkylli (?) hadien kawei pa kawei na ki.

Um ju bam ei ei mynstep?

Kam shym ju pdiang ia ki jingtyrwa jong u?

Ka khlem ju patiauw ia kaba kren?

Ka **shait** kam iaid ryngkat bad ki negative marker ha ki jingong, hynrei ka leh kumta ha ki jingkylli kum

Um shait leit ha iing i Maidong?

Kim shym shait shong da ki kali kulai mynshuwa?

Phi khlem shait die jaiñ heit?

Ka jingiadon lang jong ka **shait** bad ki negative marker ka long tang

- (i) ha ki jubab ban kdiah (negate) ia ka jingong ka bym shisha (false statement);
- (ii) haba ha ka jingong, u nongkren u lah buh lypa ia ka kyntien **shait**.

Kane ka mut ba ka **shait** ka shu sawa (echo) ha ka jubab tang namar ba la pyndonkam lypa ia ka, kum ki nuksa:

Jingong bym shisha : *U shait leit khwai man ka sngi.*

Jubab ban kdiah ia ka bym shisha : *Um shait leit khwai man ka sngi.*

Ia kane ka jubab pynkheñ ia kata ka bym shisha lah ban jubab ha kine ki rukom ruh.

U khlem shait leit khwai man ka sngi.

lane

Um shym shait leit khwai man ka sngi.

Pynban la la jubab ha kano kano ka rukom ka kyntien **shait** ka long hi kaba la pyndonkam kat kum ki nongrim ba la kdew haneng.

sa (sequential) : ia ka kyntien **sa** la ong da u Nissor Singh ba ka dei ka future tense marker. Hynrei kam dei satia kumta. Ha ka jingshisha ka dei ka kyntien kaba kdew ia ka jingiabud jong kawei ka kam hadien kawei pat. Ngin iohi shai ia kane ka jingmut lyngba kane ka sentens harum.

U sa ai ia ka sati ha ka.

Ka kyntien **sa** ka kdew shai ba ka jingai sati ka long hadien kiwei pat ki jingai lane jingjia ia kiba ym shym la kdew. Lada weng noh ia ka **sa** na katei ka sentens, yn ym ioh satia ia kane ka jingmut.

Ka **sa** ka lah ban ia don lang bad ka **la** kum ha kane ka sentens harum:

Nga la sa ban dep thoh ia ka shithi.

Kawei pat ka jingmut ba donkam jong ka kyntien **sa** ka long ba ka ai lad ban pynslem ia ka jingpyndep ia ka kam. Ha kiwei ki kyntien ngi lah ban ong ba ka **sa** ka kdew ia ka kam ka bym pat pyndep. Kam shah ban ym pyndep tangba u briew u lah ban shim katno katno ka por ban pyndep ia kata. Kumta lada u nongkren u ong

Ngan sa wan

ka jingmut ka long ba u teh ia lade ban wan tangba ia ka por wan, ym shym pynthikna. Dei halor kane ka jingmut jong ka **sa** ba ngi sa ioh ki jingong kum

Phi te, sa shi sa.

Ka **sa** ka lah ban don ha shuwa ka **ban + V** kum: **sa ban + V**. Ha kum kane ka jingiadon lang ka jingkdew kam long shuh ia ka jingiabud ki kam hynrei ia ka jingjia ka ban sa jia nɔh. La khot ia kane ka prospective aspect.

U Hari u sa ban leit sha Delhi.

Kito ei, sa ban leit artat!

Teng teng ka **sa ban** ka pait sha ki lai kyntien lada ki nongkren ki kwah ban pynsnoh ia u **-n** ha ka personal pronoun kum

Kito ei sa ba kin leit artat!

Hynrei lada phiah ia ka **sa ban** ha ka sentens **U Hari u sa ban leit sha Delhi**, ngin ioh **U Hari sa ba un leit sha Delhi**. Kane kam kdew shuh ia ka jinglong mar mar jong ka jingleit hynrei ia kaba u Hari u dei ban leit sa sha Delhi nalor kiwei kiwei ki jaka.